ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 213-223
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Mehmet TAT[1]

"SİS" ve "CANIM İSTANBUL" ŞİİRLERİ ÇERÇEVESİNDE TEVFİK FİKRET ve NECİP FAZIL'IN İSTANBUL TASAVVURLARI

Özet

Beş yüz yıla yakın Osmanlı Devleti'nin merkezi olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de kültür merkezi olmaya devam eden İstanbul edebiyatımız üzerinde de derin tesirler bırakmıştır. Şair ve yazarlar onun hakkında yüzlerce söz söylemiş, yazı kaleme almışlardır. Zaman zaman olumsuz eleştirilere maruz kalmakla birlikte çoğu defa hayranlık duyulan bir şehir olmuştur. Türk şiirinin önemli iki ismi Tevfik Fikret (1867-1915) ve Necip Fazıl (1904-1983) da çeşitli şiirlerinde İstanbul'a yer vermişlerdir. Bununla birlikte birer şiirleri İstanbul'un şiirin tamamına hâkim bir tema olması sebebiyle öne çıkmaktadır: "Sis" ve "Canım İstanbul". İki şiirde de şairler İstanbul'u betimler ve bu betimlemeler çerçevesinde bir bakış açısı, bir dünya görüşü ortaya koyarlar.

Bu çalışmada "Sis" ve "Canım İstanbul" şiirleri çerçevesinde şairlerin dünyaya bakış açıları; tarih, medeniyet ve cemiyet karşısındaki duruşları açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Necip Fazıl, Türk Şiiri, İstanbul.

WITHIN THE FRAME of "SIS" and "CANIM ISTANBUL" POETS TEVFIK FIKRET and NECIP FAZIL'S ISTANBUL IMAGINATIONS

Abstract

İstanbul where is about five hundred years, the center of the Ottoman Empire and continues to be cultur center of Turkey Republic has also left deep influence on our literature.Poets and writers have said words and have wrote writings in hundreds about it. From time to time, it has exposed to negative criticism, at the same time it is has been the city that has been admired mostly. Tevfik Fikret (1867-1915) and Necip Fazıl (1904-1983) who are two important names of Turkish poetry gave the

[1] Arş. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı ABD., mehmet_tat@hotmail.com

place to İstanbul in their various poetries.However, their one each poetries are about İstanbul completely, so they become prominent. They are: "Sis" and "Canım İstanbul". In two poetries, poets dedcribe İstanbul an within frame of these descriptions, they present a perspective and a worldwive.

In this study they try to explain, an within frame of "Sis" and "Canım İstanbul", poetries's perspectives; their positions on the face of history, civilazitions and society.

Key Words: Tevfik Fikret, Necip Fazıl, Turkish Poetry, İstanbul.

GİRİŞ

İstanbul, tarih boyuncu birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, sayısız edebî ürün ve incelemeye konu olmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in 1453'de fethetmesinden itibaren Türk şairlerin şiirleri de İstanbul'la süslenmiştir. Gerek divan edebiyatı şairleri, gerekse halk edebiyatı şairleri İstanbul'u "büyüleyici, şairlerin tasvir etmekte zorlandıkları bir güzellik"[2] olarak ele almışlardır.

Divan edebiyatı şairleri İstanbul hakkında birçok şehrengiz oluşturmakla birlikte gazellerinde, kasidelerinde, mesnevilerinde de İstanbul'u işlemişlerdir. Bu şiirler kronolojik olarak incelendiğinde İstanbul'un tarihi dahi yazılabilir. Bu şiirlerde İstanbul'da yapılan eğlenceler, yaşayış tarzı, örf ve âdetler, mevsimler ve şehrin semtlerine, mimarisine dair pek çok unsur vardır. Bu grupta Hevâî, Nedim, Tâcîzâde Cafer Çelebi, Bakî, Süleyman Nâhîfî, Seyyid Vehbî, Esrar Dede, Şeyh Galib, Taşlıcalı Yahyâ, Aynî, Hoca Sâdeddin, Gelibolulu Alî gibi şairleri örnek verebiliriz.

İstanbul, Türk folklorunda ve halk edebiyatı ürünlerinde de çeşitli özellikleriyle yer almıştır. Menkıbelerde, halk hikâyelerinde, masallarda, efsanelerde, fıkralarda, destanlarda, mânilerde, ninnilerde, atasözlerinde, bilmecelerde, tekerlemelerde ve türkülerde İstanbul'un çeşitli yönleriyle yer aldığını görmekteyiz.[3] Günlük hayat sahnelerinin, doğal afetlerin ve coğrafi güzelliklerinin de yansıtıldığı bu ürünlerde İstanbul umumiyetle servet ile sefahatin, güzellik ile ahlaksızlığın birleştiği bir yer olarak görülür.[4] Bu yönüyle İstanbul, çapkınlık, şehvet, para ve mal ihtirasının hâkim olduğu bir yerdir. Ürünlerin bir kısmı anonim olmakla birlikte Âşık Ömer, Abdî, Beşiktaşlı Gedâî, Dertli gibi âşıklar İstanbul'u çeşitli yönleri ile anlatmışlardır.

Yeni Türk edebiyatı olarak adlandırılan Tanzimat'ın ilanından sonra da İstanbul, edebî ürünlerde varlığını devam ettirmiştir. Batı etkisiyle yeni türlerin de edebiyatımıza girdiği bu dönemde şiirle birlikte roman, hikâye, hatıra, deneme ve inceleme tarzında yazılmış eserlerde İstanbul'u anlatan pek çok malzeme bulmak mümkündür. Artık "dünyaya bakış, duygu ve düşünceyi anlatış tarzı nesiller boyunca değişmiş, bunun bir neticesi olarak, İstanbul tasvirleri de çok zengin bir mahiyet almıştır."[5]

---

[2] Edmondo De Amicis, *İstanbul (1874),* (Çev. Beynun Akyavaş), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.3
[3] İskender Pala, "Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri", *Şehir ve Kültür: İstanbul*, (Edt: Ahmet Emre Bilgili), Ebru Matbaacılık, İstanbul 2010, s. 223.
[4] Mehmet Kaplan, "İstanbul (Türk Edebiyatında)", *İslam Ansiklopedisi,* Milli Eğitim Basımevi, C. 5/2, İstanbul 1988, s. 1214/159.
[5] Mehmet Kaplan, age., s. 1214/164.

Ziya Paşa, Çırağan Sarayı ile ilgili bir kasidesinde geleneğe bağlı kalarak İstanbul'u İsfahan ile tabiî bütün cihan ile karşılaştırır.[6] Abdülhak Hamid, mütareke ve savaş yıllarının İstanbul'unu anlatır. Onun kaleminde İstanbul tarihtir, kültürdür, ilâhî bir vatan toprağıdır. Recaizâde Mahmut Ekrem İstanbul'un mezarlıklarından, akşam ve gecelerinden, son baharlarından hoşlanır. Manzaralara ölüm ve santimental duygular arkasından bakar. Nâbizâde Nazım, "Anadolu Hisarı'nda-Mezarlık-" başlıklı şiirinde ruhanîlikten, sükûnetten bahseder.

Görüldüğü gibi artık İstanbul'a bakış değişmiştir. Bu bakış açısı çalışmamızın asıl şahsiyetlerinden birisi olan Tevfik Fikret'te daha da farklı bir boyut kazanmakla birlikte İstanbul şairlerin kaleminde periyodik olarak varlığını devam ettirmiştir.

Mehmet Akif Ersoy, İstanbul'un çeşitli mekânlarına ve sosyal yönlerine şiirlerinde yer vermiştir. O, "İstanbul'da sokak-sokak, câmi-câmi, kahve-kahve, meydan-meydan dolaşır. Gördüklerini ve duyduklarını realist bir üslup ile nazma sokar."[7] Yahya Kemal, İstanbul'u eski Türk tarih ve medeniyetinin kemale ermiş bir terkibi olarak ele alır. Onun "şiirlerinde İstanbul, fetih destanı, her biri ayrı bir ruh ve hava taşıyan semtleri, büyük mimarî eserleri, besteleri, çehreleri ve seslerinde onu aksettiren kadınları, fakir ancak asil bir ruha malik Müslümanları ile ebedî bir güzelliğe kavuşur"[8]

Cumhuriyet dönemi, Türk şiirinin en çeşitli devresidir. Bu dönemde poetik, tematik ve ideolojik açılardan çok çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Aynı şekilde mekân algısı da çeşitlilik kazanmış, şairlerin mizaç, ideoloji ve karakterlerine göre bakış açıları şekillenmiştir. Cumhuriyet'ten sonra Ankara'nın başşehir olmasıyla ilgi nispeten Anadolu'nun diğer şehirlerine dağılmışsa da tarihî, coğrafî, kültürel durumu, tabiî ve mimarî güzellikleriyle İstanbul her zamanki önemini devam ettirmiştir.[9] Fakat şairlerin İstanbul'a yaklaşımlarındaki çeşitlilik de artmıştır. "Kimi şairler, İstanbul'u, medeniyetin eşyaya sinmiş hâli olarak görürken; kimi şairler, aynı şehri, doğal ve sıradan yaşamların mekânı olarak görürler. Şehri, insanda güzellik ve uyum düşüncesi uyandıran manzaralar olarak gösteren şairler olduğu gibi; yoksulların ve varlıklıların uyumsuzluk içinde yaşadıkları bir çatışma alanı olarak gören şairler de vardır. Bazı şiirlerde, şehir, insanı bireyleştiren ve özgürleştiren yer olarak görünürken; bazı şiirlerde, insanî değerleri yiyip bitiren yok edici bir mekân olarak görünür."[10]

Bu dönemde Necip Fazıl Kısakürek'le birlikte Ziya Osman Saba, Orhan Veli Kanık, Behçet Necatigil, Ahmet Hamdi Tanpınar, Can Yücel, Mustafa Necati Karaer, Edip Cansever, Sezai Karakoç, Erdem Bayazıt İstanbul'un güzelliklerine şiirlerinde yer vermişlerdir.

Buna karşılık İstanbul'a karamsar bir bakışla şiirlerinde yer veren şairler de olmuştur. A. Kadir, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Cevdet Kudret, Necati Cumalı, Arif Damar, Atilla İlhan, Nihat Behram ve Ataol Behramoğlu'nu bu isimler arasında sayabiliriz. Bu şairlerin kaleminde İstanbul'a karşı bir "lânetleme dikkat çeker."[11]

---

[6] Kâzım Yetiş, "Klâsik Dönem Şairleri ile Yenileşme Dönemi Şairlerinin İstanbul Algısının Karşılaştırılması", *Tarih İçinde İstanbul Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri,* Şan Ofset Matbaacılık, İstanbul 2011, s. 258.
[7] Mehmet Kaplan, age., 1988, s. 1214/166.
[8] Mehmet Kaplan-Mustafa Kutlu, "Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatında İstanbul", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. V, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s. 18.
[9] Orhan Okay, "Yeni Türk Edebiyatında İstanbul" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, TDV, Ankara 2001, s. 293.
[10] Mehmet Narlı, "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 11, S. 20, Aralık 2008, s. 158.
[11] Orhan Okay, *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 142.

Yukarıda ismi geçen şairlerden başka İstanbul'u anlatan daha pek çok şair vardır. Bizim niyetimiz genel bir tablo çizmek ve Tevfik Fikret ile Necip Fazıl'ın İstanbul karşısındaki tavırlarını ortaya koymak, iki şairin mısralarına İstanbul'un nasıl yansıdığını ve bunun sebeplerini belirlemektir.

2. Tevfik Fikret'in İstanbul'u

Servet-i Fünûn şiirinde tabiat tasvirleri önemli yer tutar. İsim verilmemekle birlikte tasvir edilen mekân çoğu kez İstanbul'dur. Servet-i Fünûn şiirinin önemli şairlerinden birisi olan Tevfik Fikret'in şiirlerinde de İstanbul'un tabiat manzaralarına sıklıkla yer verilmiştir. Bunlardan en önemlisi denizdir. Onun şiirlerinde deniz, mavi, durgun ve çam ormanlarıyla çevrilidir. Fakat Fikret, İstanbul'un "ictimaî hayatından ve tefessüh etmiş bir medeniyetin kalıntısı olan dekorundan nefret eder."[12] Bunu en iyi yansıtan ve İstanbul'un şiirin tamamına hâkim bir tema olduğu şiiri "Sis"tir.

18 Şubat1317 (M. 3 Mart 1902) tarihini taşıyan bu şiirde Fikret, "günlük hayata ait varlık ve hadiselerden hareket ederek derin bir manaya ulaşma"[13] niyetindedir. Ruşen Eşref'e göre "Sis" şiiri de bu tarzda yazılmıştır:

"O sıralarda bir polis her gün evini gözaltında bulundurumuş. Rutubetli bir şubat günü sis denize olanca kesafeti ile çökmüş. Akşama kadar suların üstünden sıyrılamamış. Polisin duvarı ile sisin duvarı arasında kalan şair, o gün bütün bir devri bütün dertleriyle duymuş."[14]

Tanpınar'a göre "Sis" II. Abdülhamid devrinin bütün bir romanıdır:

"Sis, bir infial anının, herhangi bir istiare ile ifadesi değildir. Belki Abdülhamid devrinin bir hasta odasını andıran vehimli İstanbul'unun geniş bir visionda toplanmış bütün bir romanıdır… Bu bir manzume değil, geniş, korkunç ve zalim bir bedduadır ki, faciadan faciaya atlayan ve yer yer hakikaten iptidaî olan ıstırabı sonuna doğru payitaht sokaklarından sefil ve sergerdan dolaşan kimsesiz kadınların ve bakımsız çocukların talihine eğilmiş çok insanî bir şefkate kalb olur ve onunla biter."[15]

"Yazarın hayatında yer alan olaylar, içinde yaşadığı koşullar, aile ortamı, okuduğu kitaplar, başından geçen aşklar, vb. bütün bunlar yazarın kişiliğinin ve dolayısıyla eserlerinin iyi anlaşılması için gerekli bilgiler sayılır."[16] Türk edebiyatında İstanbul'un ilk defa menfur ve mel'un bir şehir olarak ele alındığı "Sis"te anlatılanlarla Tevfik Fikret'in karakteri ve yaşamı arasında da bir uyum gözlenir. "Çok yakın dostlarından olan Salih Nigar Keramet, Tevfik Fikret'in "inzivadan hoşlandığını" söyler. Bu tespit, Fikret'in çevresi ile olan ilişkisini, kırılganlığını açıklaması açısından önemlidir. Fikret çabuk küser, kızar ve 'âşiyân'ına çekilir. Hatta sevdiği birkaç kişiyle dış ülkelere gitmek üzere düşler kurar. Bu bağlamda Fikret'in, yalnız kalmayı göze alabilen bir karakteri olduğunu da söyleyebiliriz. Onun için, "çocukluğundan beri merdumgirîz yani insandan kaçar (mysantrophe)" sıfatını kullanmak yanlış değildir."[17] Sis'i yazdığı sırada da onun kaçış yeri Robert Koleji'nin yamacında yer alan

[12] Mehmet Kaplan, age., 1988, s. 1214/165.
[13] Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 149.
[14] Mehmet Kaplan, age., s. 149.
[15] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 274.
[16] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,* İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 132.
[17] Hilmi Uçan, "Söylem Göstergebilimi ve Duygu Değeri: Tevfik Fikret'in 'Sitâyiş -i Hazret-i Padişâhî' ve 'Sis' Şiirlerinde Sevgi ve Nefret", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: XII, S. 2, Aralık 2010, s. 39.

aşiyan'ıdır. Aşiyan, onun hayatının da sanatının da sembolü gibidir. O, tabiatı oradan seyreder ve gördüğü kadarını muhayyilesinde canlandırır. Orhan Okay'ın ifadesiyle, "onun tabiata ve nadiren de olsa cemiyete açıldığı şiirlerinde bile gerçeği değil tasavvurlarını ve hayallerini ifade ettiği sezilir."[18]

Fikret, "Sis"e İstanbul'un sisler arasındaki durumunu anlatarak başlar:

"Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı munannid,

Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid.

Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,

Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;

Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar

Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar!"[19]

Şehrin olumsuz manzarası şairde herhangi bir acıma hissi uyandırmaz. Aksine İstanbul'un bu tesettüre layık olduğu ifade edilir. Fakat tüm bu olumsuz görüntüye rağmen şehir "ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde"dir. Çünkü o, "Şarkın ezelî hâkime-i câzibedârı"dır. En kanlı muhabbetleri sefahata doymayan sinesinde besler. Bin kocadan arta kalan yaşlı bir kadın gibi olsa da hâlâ taze ve güzeldir. Uzaktan bakanlara munis görünür:

"Mûnis, fakat en kirli kadınlar gibi mûnis;

Üstünde coşan giryelerin hepsine bî-his."[20]

Şair, çirkin manzara karşısında duyduğu nefreti en net biçimde ifade etmek için şiir boyunca iki defa;

"Örtün, evet, ey hâile… Örtün, evet, ey şehr;

Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!.."[21]

beytini tekrarlar. Bunun ilkinden sonra "Fikret, İstanbul'un teferruatlı bir panoramasını çizer."[22] Saray ve etrafında yaşanılan hayatı "Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar;" şeklinde canlandırdıktan sonra şehrin mimarisini vücuda getiren unsurları ele alır. Başka şairler tarafından övgüler düzülen İstanbul'un mimarî yapıları da Fikret'in nefret ve lanetinden payını alır. "Ona göre kuleler 'kanlı', saraylar 'kal'alı, zindanlı', sütunlar bir 'dîv-i mukayyed', surlar 'dişleri düşmüş sırıtan kafile'dir. 'Sakfı sökük' medreseler, mahkemecikler, 'servilerin karanlık gölgelerine sığınmış' 'geçmişlere rahmet' diyen mezar taşları, çamurlu ve tozlu eski sokaklar, uykulu, her deliği bir vak'a saklayan, şerir yatağı viraneler, kapkara damlarıyla matemi temsil eden eski ve ölü evler, her biri bir leyleğe, bir çaylağa vatan olmuş, yıllarca zamandan beri tütmek bilmeyen, meraretle somurtmuş ocaklar…"[23] Bütün bu tasvirler Fikret'in kötümser ruh halini yansıtmakta ve aynı zamanda onun nazarında II. Abdülhamid devri İstanbul'unun çökmüş cemiyet hayatını temsil etmektedir.

---

[18] Orhan Okay, *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1993.
[19] Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste,* Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 295.
[20] Tevfik Fikret, age., s. 296.
[21] Tevfik Fikret, age., s. 297.
[22] Mehmet Kaplan, age., 2008, s.151.
[23] Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 113.

Şiirin devamında şair İstanbul'un bu manevî çöküşünün sebeplerini belirtir. Ona göre insanların ahlakı bozulmuş, namus masallardan bir hatıra durumuna düşmüş, ikbalin yolu ayak öpme haline gelmiştir. Bütün bu çökmüşlüğün asıl sebebi ise insanların "her şeyi gökten (Tanrı'dan) dilenen tevekkül"leridir. Fikret'e göre insan kaderine boyun eğmek yerine çalışıp gayret etmeli, kendisine verilen değerleri zayi etmemelidir.

Şiirin sonlarına doğru şair "havf-i müsellâ"ı (silahlanmış korku) ve onun tesirlerini ele alır. II. Abdülhamid korktuğu için baskıyı artırmış, Kanun-ı Esasî'yi ortadan kaldırmıştır. "Yüksek tabaka korku yüzünden onun etrafında iki büklüm olmuştur. Ordu ve memur sınıfı (seyf ü kalem) siyasî mahkûm derecesine düşmüştür. Memleket meselelerine karşı kayıtsız olan gençlik kadın peşindedir."[24] Baştan sona nefret hissi ile dolu olan şiirin sonunda Fikret, hicranlı annelerle, kimsesiz ve avare çocuklara karşı merhamet hissini ifade eder. Ümitsizlik içinde, "Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;" dediği İstanbul'un sonsuza dek uyumasının arzusuyla şiirini ikinci defa tekrarladığı şu beyitle sonlandırır:

"Örtün, evet, ey hâile… Örtün, evet, ey şehr;

Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!..."[25]

Kendisi de İstanbul'u anlatan şiirler yazmış olan Yahya Kemal, Fikret'in "Sis"ini yâd ederek onu "Vicdan ve rûh elemlerinin zehirli bir laneti" olarak niteler. Fakat Yahya Kemal, Fikret'in bu "beddua"sına katılmayarak İstanbul'un sisler arkasında hala aynı güzelliğiyle durduğunu düşünür:

"Bir devri lânetiyle boğan şairin Sis'i.

Vicdan ve rûh elemlerinin en zehirlisi.

Hulyâma bir eza gibi aksetti bir daha;

-Örtün! Müebbeden uyu! Ey şehr! -O beddua...

Hayır bu hâl uzun süremez, sen yakındasın;

Hâlâ dağılmayan bu sisin arkasındasın."[26]

Edebiyatımızda hiçbir şair İstanbul'a Tevfik Fikret kadar kötü bakmamış; onun kadar İstanbul'u lanetlememiştir. İstanbul'a kızanlar bile onu öfkeyle de olsa sevmişlerdir.

Tevfik Fikret'in bu şiiri edebiyat tarihimizde önemli bir konuma sahiptir. Berna Moran'ın ifadesiyle; "Bir edebî ürünü hem kendi çağındaki hem de onu izleyen çağlardaki eserleri göz önünde tutarak, belli bir çizgi üzerinde aldığı yere göre değerlendirmek daha doğru olacaktır."[27] Bu noktadan "Sis", Türk şiirinde kendinden sonra bir çığır açmış, İstanbul için kötümser, eleştirel şiirlerin yazılmasına öncülük etmiştir. Onun bu başarısı aynı zamanda şairinin kullandığı tasvir, tahlil ve imgelerin düzenlenişindeki başarıdan da kaynaklamaktadır.

[24] Mehmet Kaplan, age., s. 114.
[25] Tevfik Fikret, age., s. 299.
[26] Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2008, s. 15.
[27] Berna Moran, age., s. 82.

3. Necip Fazıl'ın İstanbul'u

Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet devri Türk edebiyatında çok yönlü kişiliği ile tanınan şahsiyetlerden birisidir. Asıl sanatçı kimliği "şairlik" olmakla birlikte istisnasız edebiyatın her türünde eser vermiştir. "Onun çok farklı alanlarda eser vermesinin sebebi, düşmanı olduğu sanat telakkileriyle mücadele edebilmektir. Onun sanat telakkisi ruhçu, kaliteci ve sürnatürel (tabiatüstü) ve merveyyö (harika, kusursuz) telakkisine inanmış bir sanat âlemi kurmaktır."[28]

Şiirlerinde birçok temayı işleyen Necip Fazıl'ın şiirlerinin toplamı olan *Çile*'ye göz atıldığında din, dava, aşk, ıstırap, korku, ölüm ve benzeri temaların ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. Necip fazıl bu temalar vesilesiyle kendi düşünce dünyasını şiirselleştirmiş, kendi ben'ini mısralarına serpiştirmiştir. Söz konusu temalarla birlikte şehir ve şehir ilişkileri de onun şiirlerinde kendini belli etmektedir. Kahramanmaraş, Kayseri, Erzurum gibi şehirlerle birlikte hakkında birçok şiir yazdığı mekânlardan birisi de İstanbul'dur. O, İstanbul'da doğmuş, uzun yıllar bu şehirde yaşamış, burada ölmüş, hatta İstanbul'u en iyi anlatan şairlerden biri olmuştur. Kaleme aldığı hayata İstanbul'un sokaklarından, caddelerinden, fakir semtlerinden, zengin konaklarından, köşklerinden bakar. "Bazen İstanbul'u bir mahkeme salonundan, sabahı bekleyen bir hastanın odasından, eski bir otelin veya pansiyonun tavan arasından görmeye çalışır. Yalnız fiziki güzellikleriyle değil, insanî ve ruhanî özellikleriyle de duyduğu bu şehri şiirleriyle birlikte, nesirlerinde de ilmik ilmik işler."[29]

"Kaldırımlar", "Otel Odaları", "İstasyon", "İskele", "Sokak", "Canım İstanbul", "Apartman" gibi şiirler Necip Fazıl'ın şehre bakışını yansıtmaktadır. Onun şiirlerinde şehir, genellikle korkunun, yalnızlığın, bireyselliğin, darlığın, çirkinliğin mekânı ve yurdudur. Bunalım, melankoli, yalnızlık, bireysellik; kaldırım, otel, serserilik, avarelik, cadde, çıkmaz sokak gibi kavramlar onun şehir yaklaşımını ele vermektedir.[30] Şehrin olumsuz sıfatlar ve nitelemelerle anlatıldığı şiirlerin tek istisnası "Canım İstanbul"dur.

Mustafa Miyasoğlu'nun ifadesiyle "Canım İstanbul", kırık ve hassas bir insanın öte inancını kaybetmeden dünya görüşünü, tarih anlayışını bir şehre bağlı kalarak anlattığı bir şiirdir.[31]

Necip Fazıl bu şiiri ile Tevfik Fikret'ten farklı olarak tıpkı, "Bu şehr-i Sıtanbul ki bî-misl ü bahâdır/Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır"[32] diyen Nedim'in izini takip ederek İstanbul'u güzel gören ve güzel anlatan şairlerin arasında yer almıştır. O, kendisi ile İstanbul arasında derin bağlar kurmakta ve dört bölümden oluşan şiirine şöyle başlamaktadır:

"Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;

Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar."[33]

---

[28] Şaban Sağlık, "Tiyatro Yazarı Olarak Necip Fazıl", *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek,* Hece Dergisi, S. 97,Ankara, Ocak 2005, s. 342.

[29] Abdullah Şengül, "Necip Fazıl'ın Hayatında Üç Şehir; Kahramanmaraş, Kayseri, Erzurum", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* , S. 52, Erzurum 2014, s. 154.

[30] Köksal Alver, "Necip Fazıl Şiirinde Şehir", *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek,* Hece Dergisi, S. 97, Ocak 2005, s. 265.

[31] Mustafa Miyasoğlu, "Necip Fazıl ve Canım İstanbul'u", *Necip Fazıl'ın Şiiri* (Haz.: Bekir Oğuzbaşaran), Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1983, s. 208.

[32] Muhsin Macit, *Nedim Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlı Yayınları, Ankara 2012, s. 92.

[33] Necip Fazıl Kısakürek, *Çile Bütün Şiirleri,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 171.

Şaire göre İstanbul, iklimini, edasını, rengini tam olarak tarif edemediği zamanlar ve mekânlar aşıp geçmiş sevgilisidir. Şair, "Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur" diyerek ay ve güneşin İstanbullu olduğunu ifade ediyor. Bunu bir ayrıcalık olarak görerek bu ayrıcalıktan kendisine de pay çıkararak "İstanbul benim canım; vatanım da vatanım…" ifadesiyle İstanbullu olduğunu haykırıyor.

İkinci bölümde şair, tarih ve din görüşünü, ölüm karşısındaki tutumunu İstanbul'un bazı unsurlarına bağlı olarak ifade eder. Delik delik surların ve endamlı servilerin İstanbul'a bakan gözler olduğunu belirten şair, şehrin üstündeki bulutları da İstanbul'u fetheden Fatih'in kır atına benzetir:

"Tarihin gözleri var, surlarda delik delik;

Servi, endamlı servi, ahirete perdelik...

Bulutta şaha kalkmış Fatih`ten kalma kır at;"[34]

Ölüm, Necip Fazıl'ın çoğu şiirinde yer alan bir temadır. O, şiirlerinde genellikle ölüme karşı bir teslim olmuşluk içindedir. "Uyumak İstiyorum" başlıklı şiirinde "Yaşaya dursun insan, hayat dediği zanla."[35] diyerek hayatın insan için bir zan olduğunu, asıl gerçeğin ölüm olduğunu belirtir. Aynı şekilde "Canım İstanbul"da da "Ölüm hayattan canlı olmasına rağmen Kurtarıcının rahmeti günahtan baskındır." Şair, şehrin tarihinden sonra o gününe temas ederek iki semtinde bahseder. Bu iki semtten birisi modern şehrin nabzının attığı Beyoğlu, ötekisi uhrevî dünyaya işaret eden Karacaahmet'tir ve "bunlar simgesel anlamlarıyla metinde dikkati çekerler. Zira geleneksel uzamlarda görmeye alışık olmadığımız eğlence ve ölümün bir aradalığı, iç içeliği modern kentler bağlamında hem bir karşıtlık hem gündelik bir pratiktir."[36]

Üçüncü bölümde şair, İstanbul'un tabiat güzelliklerini, kendi çocukluğunu, hayatından bazı enstantaneleri ve bir takım ihsaslarını anlatır. Boğaz gümüş bir mangal, Çamlıca yerin ve göğün birleştiği yerdir. "Ne olduğunu bilmediği çalgı sesine karışan bir ses onu, İstanbul'un sokak aralarına çeker. Burası yaşayışıyla, zevkleriyle, kadınıyla şûh bir İstanbul'dur"[37]:

"Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?

Cumbalı odalarda inletir 'Katibim'i...

Kadını keskin bıçak,

Taze kan gibi sıcak."[38]

Dördüncü bölümde şair, İstanbul'un semtlerini içinde bulunan insanların yaşayışlarına göre değerlendirir. Ona göre, Eyüp, kaderine terk edilmiş ve öksüzdür. Kadıköy, süslü püslü, sosyete insanların dolaştığı yerdir. Moda'da ise kendini beğenmişlik, gurur ve kibir hüküm sürmektedir. Adalarda eteklerini esen rüzgâra bırakmaktan haz duyanlar vardır ve Topkapı Sarayından hala tarihten gelen "çığlıklar" yükselmektedir. Şair daha sonra "Ana gibi yar olmaz, İstanbul gibi diyar;" diyerek İstanbul'u ana ile özdeşleştirir ve onun gibi yâr olmayacağını ifade

[34] Necip Fazıl Kısakürek, age., s. 172.
[35] Necip Fazıl Kısakürek, age., s. 278.
[36] Oktay Yivli, "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, s, 644.
[37] Mustafa Miyasoğlu, agm., s. 210.
[38] Necip Fazıl Kısakürek, age., s. 172.

eder. Şairin bu mısrası halk arasında kullanılan "Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyâr olmaz." sözüyle de benzerlik göstermektedir.

Necip Fazıl, ağlayan İstanbul insanının bile bahtiyar olduğu belirtir ve onun dilini överek şiirini sonlandırır:

"Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...

Gecesi sünbül kokan

Türkçesi bülbül kokan,

İstanbul,

İstanbul..."[39]

"Canım İstanbul" şiirinin bütününe yansıyan, olumlu hayat görüşü ve tabiat sevincidir. Birçok defa şehirde yaşamaktan dolayı rahatsızlığını dile getiren şair *Çile* adlı eserinde hiçbir şehri bu derece tasvir etmemiş ve şiirselleştirmemiştir. Şairin İstanbul için kullandığı 'Canım' tabiri bu bakımdan önemlidir. "Bu şiirde, şehre bağlı olan sevgiyle gelişen tabiat sevgisinden tarih özlemine, din duygusundan ölüm ve kader inancına, kadın ve insan anlayışına kadar giden genişlik ve her tabakadan insanın zevkini kucaklayan bir güzellik"[40] mevcuttur.

Sonuç

Hem Tevfik Fikret hem de Necip Fazıl Kısakürek İstanbul'un tabiat manzarasından yola çıkarak şiirlerini kaleme almışlardır. Anlatılan mekân aynı olmakla birlikte bu şehrin karşısında alınan tavır oldukça farklıdır. Bunun temel nedeni şairlerin mısralarının duygularının yansıması olmasıdır. Çünkü her ikisi de dış dünya ile ruh hallerini birleştirmiş; başka bir deyişle maddiyi manevi kılmışlardır. Fikret, sis ve arkasından hayal meyal seçilen şehrin tasvirini yapmış, "şehrin kendisinde bıraktığı umumî intibayı, maddî güzellik ile ahlak çöküşünü birleştiren 'güzel fâhişe'" imajıyla anlatmıştır.[41]

Necip Fazıl ise İstanbul'a "O benim sevgilim" diyerek onu sahiplenir. Dolayısıyla sevgilisinin güzelliklerini ve o güzelliklerin ruhunda uyandırdığı hoş intibaları tasvir eder. Ona göre 'gecesi sümbül, Türkçesi bülbül kokan' İstanbul'un çiçeği altın yaldız, suyu telli pulludur; ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur. Denizle toprak onda visâle ermişlerdir.

Fikret, yüzyıllardır adına defalarca methiyeler dizilen İstanbul'un mimarisini ele alırken onları korkunç olarak niteler. "Kaatil kuleler, kal'alı, zindanlı saraylar, dîv-i mukayyed sütunlar, dişleri düşmüş, sırıtan kaafile-i sûr, sakfı çökük medreseler, mahkemecikler" ifadeleri hep bu bakış açısının ürünüdür. Tüm bu yapıları okuyucunun zihninde yer yer korkunç, yer yer aşağılanmış olarak resmeder. Oysa Necip Fazıl'ın şiirinde kubbeler pırlantadandır. Surlar delik delik olsa da tarihe aynadarlık etmekte ve minareler şahadet parmağı gibi doğruluğu temsil etmektedir. İki şairin bu farklı bakış açısının sebebi tarih karşısındaki tavırlarıdır. Fikret, "Tarih-i Kadim"inde de görüldüğü gibi tarih karşısında menfi bir tavır alır. "Ona göre milli tarih baştan başa yağma ve çapuldur."[42] Necip Fazıl'da bu menfi tavır yoktur. O, tarihe geçmişten geleceğe akan bir nehir olarak görür.

---

[39] Necip Fazıl Kısakürek, age., s. 173.
[40] Mustafa Miyasoğlu, agm., s. 212.
[41] Mehmet Kaplan, age., 2010, s. 111.
[42] Ömer Solak, "Tarih-i Kadim ve Süleymaniye Kürsüsünde Şiirleri Üzerine Bir Mukayese", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Nisan 2005, Sayı 9, s. 129.

Fikret, "Sis"te II. Abdülhamid ve dönemine karşı olan nefret ve kinini anlatırken İstanbul'un cemiyetini de eleştirir. Bu cemiyet, her türlü nimete sahip iken aç, âtıl ve âkim kalıp her ni'meti, her fazlı, her esbâb-ı rehâyı gökten dilenir hale gelmiştir. Namus, adalet, hak gibi kavramlar unutulmuş, vicdanların sesinin ifade edecek ağızlar kilitlenmiştir. "Canım İstanbul"da ise cemiyete dair bir yergi olmamakla birlikte İstanbul insanı, ağlayanı dahi bahtiyar olarak çizilmiştir. Bunda Necip Fazıl'ın insan ve toplum karşısındaki tavrı etkilidir. Çünkü o, idealindeki toplumu inşa için insanlarla temas kurmuş, cemiyetle iç içe bulunmuştur. Fikret'te ise "bu hayattan kaçma, yaşadığı hayatı beğenmeme, velhâsıl bir nevi Bovarizm göze çarpar."[43] Bu kaçma bir grup arkadaşıyla önce Yeni Zelanda'ya sonra Manisa civarında bir çiftliğe gitme isteği şeklinde tezahür etmiş; bunlar gerçekleşmeyince de aşiyanına sığınmıştır. Onun niyeti artan siyasi baskılardan ve değer yargıları çökmüş cemiyetten uzaklaşmaktır.

Sonuç olarak Tevfik Fikret ve Necip Fazıl İstanbul'a iki farklı penceren bakmaktadırlar. Her iki şiir de şairinin duygularının bir yansımasıdır ve onların hayat görüşünü, dünyaya bakış tarzını, din ve tarih karşısındaki tutumlarını açıklamaktadır. Tevfik Fikret dünyaya bağlı bir insan olarak büyük bir sarsıntı karşısında kalınca bırakıp Aşiyan'a çekilerek İstanbul'u bir sisin arkasından seyrederken devrine ve siyasi otoriteye olan nefretini bu şehir üzerine boşaltarak onu, "bin kocadan arta kalan bîve-i bâkîr" şeklinde belirtir. Necip Fazıl ise bir ömür geçirdiği bu şehri adeta sevgi yağmuruna tutar, mazisiyle, mimarisiyle, insanlarıyla onu sahiplenir ve ona "canım, sevgilim" der.

KAYNAKLAR

ALVER, Köksal (2005), "Necip Fazıl Şiirinde Şehir", *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek,* Hece Dergisi, S. 97, Ankara.

Edmondo De Amicis (2006), *İstanbul (1874),* (Çev.: Beynun Akyavaş), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

KAPLAN, M.; KUTLU, M. (1980), "Tanzimat'tan Sonra Türk Edebiyatında İstanbul", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. V, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1988), "İstanbul (Türk Edebiyatında)", *İslam Ansiklopedisi,* Milli Eğitim Basımevi, C. 5/2, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2008), *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser,* Dergâh Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (2010), *Şiir Tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (2005), *Çile Bütün Şiirleri,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

MACİT, Muhsin (2012), *Nedim Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

MİYASOĞLU, Mustafa (1983), "Necip Fazıl ve Canım İstanbul'u", *Necip Fazıl'ın Şiiri* (Haz.: Bekir Oğuzbaşaran), Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul.

MORAN, Berna (2010), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,* İletişim Yayınları, İstanbul.

NARLI, Mehmet (2008), "Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 11 S. 20, Balıkesir.

[43] Ahmet Hamdi Tanpınar, age., s. 270.

OKAY, Orhan (1993), *Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.

OKAY, Orhan (2001), "Yeni Türk Edebiyatında İstanbul" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, Ankara.

OKAY, Orhan (2011), *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

PALA, İskender (2010), "*Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri*", Şehir ve Kültür: İstanbul, (Edt: Ahmet Emre Bilgili), Ebru Matbaacılık, İstanbul.

SAĞLIK, Şaban (2005), "Tiyatro Yazarı Olarak Necip Fazıl", *Düşünce, Tarih ve Bir Coğrafya Tasarımı Olarak Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek, Hece Dergisi*, S. 97, İstanbul.

SOLAK, Ömer (2005), "Tarih-i Kadim ve Süleymaniye Kürsüsünde Şiirleri Üzerine Bir Mukayese", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Nisan 2005, S. 9, Sakarya.

ŞENGÜL, Abdullah (2014), "Necip Fazıl'ın Hayatında Üç Şehir; Kahramanmaraş, Kayseri, Erzurum", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 52, Erzurum.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2011), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tevfik Fikret (2010), *Rübâb-ı Şikeste,* Çağrı Yayınları, İstanbul.

UÇAN, Hilmi (2010), "Söylem Göstergebilimi ve Duygu Değeri: Tevfik Fikret'in 'Sitâyiş-i Hazret-i Padişâhî' ve 'Sis' Şiirlerinde Sevgi ve Nefret", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* / Cilt: XII, S. 2, Afyon.

Yahya Kemal (2008), *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

YETİŞ, Kâzım (2011), "Klâsik Dönem Şairleri ile Yenileşme Dönemi Şairlerinin İstanbul Algısının Karşılaştırılması", *Tarih İçinde İstanbul Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri,* Şan Ofset Matbaacılık, İstanbul.

YİVLİ, Oktay (2013), "Necip Fazıl'ın Şiirinde Kent ve Yabancılaşma", *Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.